

գայ : Ընկ զգացեր էր Լճիկերի այս ճշմարտութեան գեղեցկութիւնը , որ որչափ դիւրին ու պարզ կ'երեւայ ըմբռնելու , բայց բոլոր Կաղղիացւոց ողբերգութիւններէն գործադրուած չէր . որովհետեւ անոնց մէջ դիւցազնը տեսարանէն դուրս կը մեռնի ու դերասանները պատմութեամբ իմանալով դիպուածը՝ ողբերգութիւնը պաղ կերպով մը կը լմննայ , մանաւանդ երբոր այն պատմութեան մէջ բարակ ու սնտոի երկրորդական նկարագրութիւններ կը մտնեն : Ուստի ինքը նաեւ այս փոփոխութիւնն ըրաւ գաղղիական ողբերգութեանց վրայ , մանաւանդ որ իրեն բնաւորութիւնն ալ այնպիսի բաներէ կ'ախորժէր , որ զօրաւոր կերպարանք մը ունէին . բայց իրաւ քիչ մը լաւ քննելու որ ըլլանք , աղէկ կ'իմանանք թէ այս բանիս մէջ ազգային իտալական ոգին էր որ զինքը կը շարժէր՝ գործողութեան սաստիկ ու ամբողջ գաղափարն ըմբռնելու . ասիկայ Կտալացւոց սրտին բնական զգացմունքն էր . իսկ առ Կաղղիացիս ետքէն քննաբանք մտածելով իրին գեղեցկութիւնը՝ հաւանեցան բոլորովին և ըսին թէ դիւցազնին մահը տեսարանին վրայ պէտք է ձեւացընել :

(ԿԸ ՇՅՐՈՒՄԵՎՈՒՒ)

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ոսկոյն ու արծաթին ելած քանակութիւնը :

Փորձով հաստատուած բան է որ երբ ոսկւոյն ու արծաթին վրայ զգալի փոփոխութիւններ ըլլան աւելնալու կամ նուազութեան , հարստութեան վիճակը կը կր փոխուի ու ընթացքը հաւասար չբաժնուիր : Ոսկիին ու արծաթին կը կախուի իրաց յարգը . որովհետեւ ասոնք երկար ատեն հաստատուն ու անշարժ մնացին իրենց արժէքին մէջ , որ առաջ կու գար բովոց վիճակը շարունակաբար նոյն տեւելէն : Բայց կամաց կա-

1 Այս երկու մետաղներուն հանուած քանակութեան ու իրենց համեմատական յարգին վրայ

մաց , ինչպէս այսօրուան օրս ալ , նոր նոր բովեր գտնուելով , կամ թէ առնց մէջ հանելու կերպը կատարելագործուելով , այս երկու մետաղներուն հաւաստուն աժէքը շատ զգալի կերպով այլալեցաւ ու իրաց հաստատուն արժէքին աստիճանը մեծապէս փոխուեցաւ : Ժե դարուն վերջերը՝ Լմերիկայի գտնուելէն քիչ մը առաջ այս երկու մետաղները շատ քիչքեր էին համեմատութեամբ՝ ինչ առատութիւն որ կար հռոմայեցւոց ատենը . և ասոր պատճառն էր բարբարոսաց տուած հարուածներն ու աւերմունքները , յարգի բաները ծածկելու սովորութիւնը , ստակ կոխելու ծախքը , ոսկիէ և արծրթէ անօթեղէն ու գործիք շինելը , հնդկաստանի ու շինաստանի հետ եղած վաճառակցութիւնն ու մետաղները հանելու կերպերուն կորսուիլը : Եւ աստե՛ն այս երկու մետաղները 1,000 միլիոնէ վեր չէին ելեր . 300 միլիոն ոսկի էր , 700 միլիոն արծաթ :

եղած փոփոխութիւնները՝ հին ատենը աւելի քիչ զգալի էր , քան թէ ինչ որ է նոր ժողովրդոց մէջ : Քսենոփոնի ժամանակ և իրեն վկայութեամբը՝ Աթէնքի մէջ ոսկւոյն ու արծաթին մէջ եղած համեմատութիւնը 1 առ 12 էր , Պերիկլէսի ատեն՝ 1 առ 10 . և նոյն համեմատութիւնն էր նաեւ Աթոյ մէջ : Հռոմ՝ Օգոստոսէ առաջ և իր ու նաեւ Մարկոսի Արելիոսի կայսերութեան ժամանակը այս մետաղաց համեմատութիւնն էր 1 առ 12 , Քսենոփոնի ժամանակը Աթէնք եղածին հետ ամենեւին նոյն : Հին ատեն , ինչպէս նաեւ նոր ժամանակները , ոսկւոյն ու արծաթին քանակութեան համեմատութիւնը փոփոխուելուն՝ վաճառականութեան մէջ ալ զինը կը փոփոխուէր : Բայց այս ոսկւոյն ու արծաթին համեմատական արժէքին վրայ եղած փոփոխութիւնները ու 1 առ 10 հաստատեալ վերաբերութիւնը՝ չէին բերեր այն փոփոխութիւններ , որ Գաղղիոյ արգի որոշեալ չափը կը բերէ , ինչպէս որ վերը ետքէն պիտի տեսնենք . որովհետեւ , ինչպէս լաւ կը ցուցնէ Գաղղիոյ Արձանագրութեանց ու Բանասիրական ճեմարանին կաճաւորդ Կարոլոս Լէնորման գիտունը , հին ատեն ասոնց գէմը կ'առնուէր թէ մէկ և թէ մեկալ մետաղով կոխուած գրամներուն քանակութիւնը աւելցընելով կամ քիչցընելով , ինչ աստիճանով որ ոսկին ու արծաթը կը գտնուէին և մէկուն կամ մէկալին յարգը կ'աւելնար : Եւ հաւանական է որ երբ ոսկւոյն ու արծաթին մէջ եղած տարբերութիւնը զգալի կերպով հեռանալով արծաթին քանակութիւնը քիչնար , այն ատեն ոսկի գրամ չէին կոխեր :

Լ՛նկէց ետքը՝ Լոր Լ՛շխարհք գըտ-
նուեցաւ, ու Լ՛մերիկա Վ՛րիստափոր
Վ՛ոլումպոսի ժամանակէն մինչև 1848
տարին՝ տուաւ 122,050,724 քիւկրամ
արծաթ, կամ թէ ըսենք՝ 27,122 միլ.
Ֆրանգ. իսկ ոսկի 2,910,977 քիւ., կամ
թէ ըսենք 10,122 միլ. Ֆր.: Լա թէ
որ ասոնց վրան աւելցնենք նոյն ատե-
նուան մէջ Ս՛ուսաստանէն, Լ՛մերիկէն
ու Ս՛ունտեան կղզիներէն ելածը, որոնք
2,330 միլ. Ֆր. արծաթ ու 4,100 միլ.
Ֆր. ոսկի տուին ու երկուքը մէկտեղ
առնելով գրեթէ 6,500 միլ. Ֆր., ա-
մէնը մէկտեղ գրեթէ 43,500 միլիոն
Ֆրանք կ'ըլլան:

Սակայն 1848 տարիէն սկսեալ ոս-
կին անհամեմատ աւելի սկսաւ ելլել՝
Վալիֆոունիոյ ու Լ՛ստրալիոյ մէջ նոր
ոսկեհանքեր գտնուելուն: Բայց ար-
դեօք ինչ ազդեցութիւն պիտի ընէ այդ
առատութիւնը:— (Յայտնի է ամենուն
որ ամէն տարի Վալիֆոունիա ու Լ՛ս-
տրալիա աշխարհքները բազմութիւն ոս-
կւոյ կը թափեն Լաբուպա. բայց չափը
արդեօք ինչ է: Լ՛յս մեր ժառարուն
սկիզբը՝ տարին 24,000 քիւ. ոսկի կ'ել-
լէր. 1848ին՝ 72,000 քիւ. էր. իսկ այս-
օրուան օրս 300,000 քիւ., այսինքն
տասուիրեք անգամ աւելի. և չենք կր-
նար ըսել թէ դեռ օր օրուան վրայ ար-
դեօք պիտի չաւելնայ: Ինդ հակառակն
արծաթին գալով յիսուն տարուրէն՝ ի
վեր է որ ըրած տարբերութիւնը հա-
զիւ զգալի է. որովհետեւ դարուս սկիզ-
բը 900,000 քիւ. կ'ելլէր. իսկ հիմա 1
միլիոն: Սկսեմ կը տեսնենք որ արծա-
թին համեմատութիւնն է 9 առ 10.
ուր ոսկիինն է 1 առ 13. ուստի զար-
մանք չէ որ այսչափ տարբերութիւն
կայ հիմա այս երկու մետաղներուն
մէջ. բայց թէ որ այս դիպուածական
գիւտերը չըլլային, որոնք երկայն ատեն
ալ չեն կրնար անշուշտ դիմանալ, ար-
ծաթին յարգը աւելի կ'ըլլար, ինչպէս
որ ատենօք մեծ էր: Վալիֆոունիա ու
Լ՛ստրալիա աշխարհքները՝ հոնտեղը
եղած աշխատութեանց ու զննութեանց
համար դրամի կարօտութիւն ունէին.

իրենց Լաբուպա խաւրած անգործ ոս-
կիէն մեծ մաս մը ստակ կտրուած դար-
ձաւ իրենց, կամ Լ՛նգղիացւոյ ստեղծին
կամ Ս՛իացեալ Լահանգաց արծիւ ոս-
կին, և հիմա պէտքը լցաւ: 1853 ու
1854 տարիներուն Լ՛նգղիա ու Վաղ-
ղիա աշխարհքները խիստ շատ ցորեն
բերել տուած ըլլալով՝ չկրցան իրենց
վաճառքներովը գինը վճարել, ու բռնա-
գատուելով ստակ տալ՝ եկած ցորենին
խել մը մասին Վալիֆոունիայէն ու
Լ՛ստրալիայէն ելած ոսկին ծառայեց:
Լ՛մանապէս այս հիմակուան մեծ պա-
տերազմին պատճառաւ, որ Լաբուպայի
արեւելքն ու արեմուտքը իրարու հետ
գժտեցուց, ոսկին լաւ մը բանելու նոր
ճամբաներ գտաւ:

Լ՛րծաթին համեմատութիւնը այս-
պէս նուազելուն՝ մէկ ուրիշ զօրաւոր
պատճառ մ'ալ կայ, բայց թէպէտ և
ասիկայ առժամանակեայ է: Վաղղիոյ
դրամահատութեան օրինաց պատճա-
ռաւ, որ 1 քիւ. ոսկին հաւասար կը
սեպէ 15½ քիւ. արծաթին հետ, դրսէն
ոսկի կը բերուի հոս այս աշխարհքս ու
տեղը արծաթ կ'առնուի: Լ՛ռաջ Վաղ-
ղիա շատ արծաթ ունէր, և ուրիշ ա-
մէն ժողովրդոց կոխածը մէկտեղ բե-
րելով ինքը ասոնցմէ ամենէն աւելի ար-
ծաթ ստակ կը կտրէր. իսկ հիմա դըր-
սէն խիստ քիչ արծաթ կ'առնէ. ընդ
հակառակն ոսկի շատ կ'ընդունի, և ա-
սոր յարգը մեծցած ըլլալով՝ պատճառ
կ'ըլլայ որ արծաթը դուրս տարուի.
ուստի այս պատճառաւ ոսկի ստակ կո-
խելուն չափը կարգէ դուրս առաւելաւ:

Վաղղիոյ փողերանոցներուն մէջ
1854 տարւոյն 527 միլիոն ոսկի դրամ
կտրուեցաւ: Ս՛եծին Լաբուպոնի իշխաւ
նութեան տասնըչորս տարւոյն մէջ՝ տա-
րին 40 միլ. ու կէս տպուեցաւ միջին
հաշուով, և ամէնը մէկտեղ 528 միլ.,
որ ըսել է թէ այնչափ ատենուան մէջ
միայն 1 միլ. աւելի ոսկի ստակ կտրուե-
ր է՝ ինչ որ 1854 տարւոյն կոխուեցաւ:
Լ՛ուղովիկոս ժըն թագաւորութեան
տասը տարւոյն մէջ՝ 39 միլ. կը տպուէր
տարին, և միահամուռ 390 միլիոն.

Վարդուս Քն՝ ատեն՝ տարին 10 միլ. էր միայն կոխուածը, և բոլորը մէկտեղ 52 միլիոն . Սուգովիկոս Փիլիպպոսի ժաւանակը տարին 12 միլ., և տամնրութիւնը տարուան մէջ 215 միլիոն : Բայց 1848 տարիէն սկսաւ համեմատութիւնը աւելնալ . հասարակապետութեան միջոց՝ հրեշտակի ու լճատութեան աւտուածուհւոյն դէմքովը, հասարակապետութեան լախապահին կամ թէ ըսենք հիմակուան Վաթուէոն Գ կայսեր պատկերովը, 1848էն առնելով մինչև 1851 տարուոյն վերջը՝ 596 միլ. կոխուեցաւ, կամ տարին 149 միլ. միջին հաշուով : Երկրորդ տարին 1852էն քիչ դրամ կտրուեցաւ, 27 միլ. միայն . այն ատեն լատարալիայի ոսկեհանքին գրտնուելուն սկիզբն էր, և խաւրած անգործ ոսկիները ստեպին եղած կը դառնային իրեն . Սիւրբեալ Վահանգներն ալ Վալիֆոռնիայէն ելած ոսկին իրենց կ'առնէին ու արծիւ ոսկի կը փոխէին : Բայց 1853էն սկսաւ առաւելութիւնը շատ յայտնի ըլլալ . որովհետեւ 313 միլ. ստակ կոխուեցաւ . իսկ 1854էն, ինչպէս ըսինք՝ 527 միլիոնի ելաւ կտրուած ստակին թիւը : — Ինչ հակառակն արծաթին համեմատութիւնը նուազելու վրայ է . առաջ Վաղղիոյ փողերանոցներուն մէջ տարին 100–200 միլ. արծաթ դրամ կը կոխուէր . իսկ 1853էն 20 միլ. միայն տպուեցաւ :

Բայ մեր ըսած ամէն բաներէն յայտնի կը տեսնուի թէ ոսկին այնպիսի ան-

կարծելի կերպով օր օրուան վրայ աւելի կ'ելլէ, որ չափը չգիտցուիր . ուր ընդհակառակն արծաթը շատ ետեւ մնաց ոսկոյն համեմատութեամբ : Ինոր համար մէկ կողմանէ դրամահատութեան ստեպութեամբ նայելով՝ պէտք է վերցնել ոսկի ու արծաթ ստակին մէջ եղած այն հաստատունն ու անփոփոխելի համեմատութիւնը, որ Վաղղիոյ դրամահատութեան օրինաց մէջ կը բանի . մէկալ կողմանէ տնտեսական ու ընկերական տեսութեամբ նայելով՝ այնպիսի դարմաններ հարկ է ընել, որոնք այս մետաղներուն արժէքները իջնալէն ու կենաց հարկաւոր պիտոյցը և մանաւանդ ուտելեայ սղնալէն եղած խառնակութիւնները խափանեն : Ինչ որ ոսկին ու արծաթը շատնալով՝ արժէքնին իյնայ, մի և նոյն բանը գնելու համար աւելի ստակ հարկաւոր պիտի ըլլայ : Եւսկէց մեծապէս փնաս կը կրեն անոնք, որոնք չափաւոր եկամուտ մը ունին ստակի վրայ . ինչպէս նաև տեղութեան ծառայութեամբ իրենց ապրուստը գտնողները, որով զոր օրինակ գործաւորին կործանում կ'ըլլայ՝ թէ որ իր վարձքը չշատցնեն :

Բայնչափ աւելի ստոյգ են այս հետեանքները, որչափ որ նոյն բանը անցեալ ժամանակներու պատմութիւնը կը սորվեցնէ մեզի, երբոր քննենք թէ Վոր լճեսարհքին մետաղական ճոխութիւնները ինչ ազդեցութիւն ըրին լատարալիոյ ընկերական վիճակին վրայ :

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Կ Ի Յ Դ Է Պ Ք

Հիմակոսան Արեւելեան պատերազմը : (Տես երես 15)

ՅՈՒՆԻՍ

4. Գաղղիոյ և Մեծին Բրիտանիոյ միացեալ նաւատորմիղները հրաման կ'ընդունին անմիջապէս Տարտանելի մօտենալու :
6. Սուլթանը հրովարտակ կը հանէ իր պետութեան ամէն քրիստոնէայ հպատակաց եկեղեցական գլուխներուն . որուն մէջ նորէն

կը հաստատուին կրօնական տրտունութիւնները, ապահարկութիւններն ու շնորհմունքները, որոնք ամէն քրիստոնէայ ազգաց տրուած էին, և ամէն կերպ զեղծմանց դէմ կ'առնուին, որ ի փնաս նոյն եկեղեցեաց ազատութեանը կրնային ելլել :

16. Բէշիտ փաշային պատասխանը առ կոմսն Նեսսելրոտ (Տ . 31 Մայիս) . Բարձրագոյն